

**Лідія
ТАРАПАТА-БІЛЬЧЕНКО**

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри музично-інструментального
виконавства Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка
ORCID 0000-0001-5449-1480

УДК 78:377/378(477)

**ВИЩА МУЗИЧНА
ОСВІТА УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ
ТА СТИМУЛИ
КИТАЙСЬКОЇ
ОСВІТНЬОЇ
МІГРАЦІЇ**

© Тарапата-Більченко Л., 2018

Ключові слова: музична освіта, освітня міграція, психолого-педагогічні особливості навчання студентів-іноземців.

У статті викладено практику навчання студентів з КНР у навчальних закладах вищої музичної освіти України; окреслено виклики китайської освітньої міграції для системи української мистецької освіти. Розбіжності східних і західних естетичних стандартів, комунікативних стратегій та дидактичних систем визначаються як детермінанти психолого-педагогічного та методичного пошуку вітчизняної музичної педагогіки. Концепт «виклику» інтерпретується як стимул для активізації творчого потенціалу системи з метою гідної відповіді викликам світової освітньої міграції.

Постановка проблеми. Сучасний освітній простір вищої музичної освіти в Україні формується під впливом збільшення чисельності китайських освітніх мігрантів. Педагогічне товариство вітчизняних музичних навчальних закладів зворушене «китайськими» рисами своїх хорових і оркестрових колективів; розчулене сумлінністю та працелюбністю студентів з Китайської Народної Республіки, активізоване необхідністю вирішення нових творчих та методичних завдань щодо навчання студентів-іноземців. Дослідницький розум митців-науковців, схильний до художньо-образної форми пізнання світу, вже перетворив образ «хвилі» освітніх мігрантів на концепт «моря» допитливої міжнародної студентської спільноти, яка допоможе кожному викладачу реалізувати свій педагогічний потенціал, збереже і примножить кращі вітчизняні та світові мистецькі традиції.

Наскільки обґрунтованим є наш педагогічний оптимізм? Чи не містить у собі «хвиля» китайської освітньої міграції потенціалу «цунамі»? Які тенденції розвитку світо-

вого освітнього простору вона об'єктивує та які виклики вітчизняній мистецькій освіті несе? Очевидно, що практика навчання студентів з КНР у музичних навчальних закладах України потребує теоретичного узагальнення: конкретизації управлінських, психолого-педагогічних та дидактичних особливостей організації навчального процесу; а загалом – філософського осмислення викликів та стимулів розвитку вітчизняної музичної освіти в умовах інтернаціоналізації освітнього простору.

Аналіз актуальних досліджень. Освітня міграція – це «масове соціокультурне явище, пов'язане з переміщенням людей за межі регіону чи країни постійного проживання з метою підвищення освітнього рівня та здобуття нових знань» [2, с. 256]. Основними інституційними формами освітньої міграції є академічна мобільність та транскордонна освіта.

Освітня міграція переважно виступає об'єктом мультидисциплінарних досліджень у соціально-економічному, психолого-педагогічному та історико-політичному контекстах. У зазначених дослідженнях її визначають як провідну тенденцію розвитку світового освітнього простору в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти. Науковці конкретизують ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків (Л. Жураковська, Я. Ромашова, В. Філатов); характеризують вплив міжнародної студентської міграції на соціально-економічний розвиток країн (К. Брензович, Є. Немеш).

Грунтовний аналіз освітньої міграції в Україні та країнах Європи здійснює О. Гринькевич. Дослідниця визначає основні складові інституційного середовища як технологічної основи управління процесами освітньої міграції в європейських країнах, конкретизує напрями державного регулювання освітньої міграції в Україні в інтересах збереження і розвитку інтелектуального капіталу та забезпечення конкурентних позицій нашої держави на міжнародному ринку освітніх послуг [2].

За даними МОН, в Україні сьогодні навчається 66 310 іноземних студентів із 147 країн світу. Студентів з Китайської Народ-

ної Республіки лише 2082 особи [8]. Статус КНР як світового резервуара освітніх мігрантів та поступове збільшення в Україні чисельності китайської студентської молоді актуалізують необхідність дослідження різних аспектів українсько-китайського освітнього співробітництва. Співпраця України з КНР у сфері освіти є одним із пріоритетних напрямів двосторонніх відносин. Основним механізмом її реалізації на міждержавному рівні є Підкомісія з питань співробітництва в галузі освіти між Україною та КНР, створена у 2011 році. Основні напрями співробітництва України та Китаю у сфері вищої освіти конкретизує Ши Яцзюнь, експонуючи нормативно-правове підґрунтя та зміст взаємозобов'язань сторін на міждержавному і міжурядовому рівнях [12].

На сьогодні вже означено деякі соціокультурні та соціопедагогічні умови адаптації студентів із КНР до навчання в університетах України (Сін Чжефу, Ху Жунсі) [6; 9]; конкретизовано особливості соціальної адаптації китайських студентів, розроблено систему методів психологічного супроводу (Дін Сін, Т. Стоянова, Цзінь Лулу) [4].

Пріоритетність «Музичного мистецтва», що випереджає за популярністю серед китайських студентів такі спеціальності, як «Кораблебудування», «Комп'ютерні та інформаційні технології» і «Філологія» (дані МОН України [8]), долучає до освітньо-міграційної проблематики музично-педагогічну науку. У спеціалізованих учених радах України вже захищено дисертації щодо формування художньо-виконавської майстерності майбутніх піаністів з КНР у процесі фахової підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах України (Чжан Сянюн) [10]; визначено методичні засади вокального навчання студентів з КНР у системі музично-педагогічної освіти України (Цзінь Нань) [13]; розроблено методіку формування вокального слуху майбутнього вчителя музики України та Китаю (Гу Цзін) [3]. У наукових виданнях аналізуються особливості вокально-педагогічної освіти Китаю та її значення для самоорганізації навчального простору китайських

студентів в українських вищих навчальних закладах мистецького напрямку (Яо Ямін) [14]; гуманістичні основи підготовки майбутніх співаків з КНР у системі української музичної освіти (Чжау Лі) [11].

Доступним для використання є доробок білоруської та російської музичної-педагогіки, яка вже кілька десятиліть узагальнює досвід навчання китайських студентів (О. Ковальов, Чжу Цзянь Цзе, Є. Кошелева, І. Пак, Е. Чернобильскі). Проте кількість наукових розвідок та їх теми в українському музично-педагогічному науковому полі свідчать про початковий етап розробки означеної проблематики.

Мета статті – осмислення практики навчання студентів з КНР у навчальних закладах вищої музичної освіти України; конкретизація викликів та стимулів китайської освітньої міграції для системи української музичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта традиційно позиціонується як «суспільне благо» і «соціальна відповідальність». Сьогодні вища освіта стає товаром, предметом торгівлі, міжнародною послугою, яка купується і продається. Міжнародний ринок освітніх послуг стрімко розвивається, чисельність абітурієнтів, які вступили у вищі за межами своєї країни, суттєво зростає. Невичерпним джерелом інвестицій є потік студентів з КНР, адже, за офіційними даними, витрати громадян КНР на освіту за кордоном щорічно складають більш ніж 39,7 млрд дол. (250 млрд юаней).

Величезна держава, з населенням у 1 394 102 196 чоловік (на кінець 2017 року), поставила за мету стати лідером світового культурно-економічного розвитку, обравши для цього стратегію активного навчання молоді за кордоном. Ще у 1978 році, усвідомивши помилки «культурної революції» та проголошуючи політику відкритості і реформ, Ден Сяопін прийняв рішення щодо доцільності закордонного навчання студентів і вчених. Ця стратегія дозволила істотно поповнити кадрові ресурси держави в галузі науки, освіти, економіки, культури; активізувати живу енергію творчості і знання, необхідну для створення країни нового типу. Нещодавно офіційний

Пекін змінив лозунг «Повертайся і служи Батьківщині» на «Служи Батьківщині», що стало публічним дозволом на облаштування китайських громадян за межами вітчизни. Так китайський уряд проводить політику «м'якої сили», створює лояльну закордонну діаспору як ефективний інструмент зовнішньоекономічного наступу Китаю.

За даними «Збірника офіційних документів про зайнятість студентів, учнів за кордоном у 2016 р.», опублікованих у січні 2017 р. Міністерством освіти КНР, загальна чисельність громадян, які отримали диплом про вищу освіту, пройшли стажування чи захистили дисертації за кордоном за період з 1978 по 2013 роки склала 3 млн 60 тис. осіб. Розміри освітньої міграції збільшилися у 209 разів. У 2016 році на навчання закордон вирушили 545 тис. студентів. Їх кількість збільшилася на 36,2% порівняно з 2012 роком [1]. Зараз Китай став світовим лідером по кількості освітніх мігрантів, пріоритетними напрямками для яких є США, Англія, Австралія, Японія. Багато студентів-китайців навчається у Російській Федерації. Зростає зацікавленість до освітніх потужностей України, яка пропонує досить високу якість освітніх послуг, їх невисоку вартість, помірну вимогливість при вступі та відсутність іспиту на знання мови.

До числа українських вишів, у яких навчається найбільша кількість китайських студентів, входять: Національний університет кораблебудування імені адмірала С. О. Макарова (Миколаїв) – 226 студентів; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Київ) – 220 студентів; Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової (Одеса) – 161 студент; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Одеса) – 154 студенти; Національний університет імені Т. Г. Шевченка (Київ) – 131 студент [8]. Посилюється співпраця з Китаєм як на столичному (Національна музична академія імені П. І. Чайковського, Київський університет імені Бориса Грінченка), так і на регіональному рівнях (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка). Нові перспективи для співробітництва

тва відкрив Міжнародний освітній форум «Шовковий шлях 2018: Україна – Китай», у якому взяли участь представники майже 60 вищих навчальних закладів України і Китаю.

Згідно з «Планом першочергових заходів щодо розвитку українсько-китайського співробітництва в галузі освіти на 2017–2019 рр.», затвердженого 23 червня 2017 р. у Києві на засіданні Підкомісії, на якому головували міністри освіти України Л. Гриневич та КНР Чень Баошен, основні завдання полягають у подальшому вдосконаленні договірно-правової бази освітнього співробітництва, сприянні вивченню китайської мови в Україні і української в Китаї та розширенні прямого співробітництва університетів [7].

Результатом спільних домовленостей стала активізація співробітництва у галузі мистецької освіти. Пріоритетність спеціальності «Музичне мистецтво» у студентів з КНР є наслідком традиційно шанобливого ставлення до музики та цілеспрямованої держаної політики щодо музичної освіти населення. Конфуцій пов'язував заняття музикою з успішним існуванням держави, а також включав уміння грати, поряд з уміннями писати пензлем ієрогліфи, малювати та грати в шахи, до основних ознак освіченості. У Стародавньому Китаї існувало переконання, що слід знати музику, щоб розуміти політику, тільки у цьому випадку буде достатньо знань для правильного керівництва. У чисельних давньокитайських текстах стверджується, що всесвіт, держава і людина функціонують за музичними законами: законами космічного резонансу. Сучасний Китай вкладає величезні кошти в розвиток музичної освіти, вважаючи музику ефективним засобом для формування позитивного іміджу країни та досягнення першості у світовому культурному рейтингу.

Викликає задрість усталеність культурних традицій і швидкість розгортання у просторі китайської культури позитивних тенденцій розвитку. Наприклад, завдяки підтримці держави, масовому ентузіазму батьків та дітей у останні десятиліття в КНР відбувається справжній «фортепіанний бум». З'явившись у культурному

просторі Китаю лише у 60-х роках ХХ століття, фортепіано потрапило у тренд і стало не тільки символом взаємозв'язку з європейською культурою, але й засобом для її перевернення. Всесвітньовідомий китайський піаніст Лан Лан (*англ.* Lang Lang) в інтерв'ю каналу «Культура» назвав цифру в 50 млн дітей, які сьогодні вже навчаються грі на фортепіано (<https://www.youtube.com/watch?v=KXAv-lqXU60>). За таких умов з великим відсотком вірогідності можна стверджувати, що в близькому майбутньому обличчя музичного світу матиме переважно китайські риси.

Зразком цілеспрямованої й активної підтримки державою музичної освіти є нещодавно збудований вищий музичний навчальний заклад у східнокитайській провінції Чжєндзянь (2012–2016). Консерваторія створена на базі інституту музики Ханчжоуського педагогічного університету, має загальну площу будівель у 350 тис. кв. м; 7 студій звукозапису; 9 концертних залів; 906 аудиторій, із яких 500 – для індивідуальних занять; 102 лекційні зали; близько 1000 фортепіано, в тому числі 56 фірми «Steinway & Sons»; гуртожитки на 5 тисяч місць, підземні паркінги на 2000 авто; готель; бібліотеку, палац спорту; музей музичних інструментів; безкоштовні електрокари, які обслуговують студентів і педагогів на території музичного містечка, а також пам'ятники композиторам-класикам і просто скульптурні групи музикантів, що прикрашають чудовий ландшафт поблизу озера Сиху (див. враження делегації НМАУ імені П.І. Чайковського про візит до Чжєндзяньської консерваторії) [5]. Попри вражаючий перелік та масштаби освітніх потужностей КНР, їх кількості для забезпечення освітніх потреб населення не вистачає, тому чисельність молоді, яка прагне здобути музичну освіту за межами Китаю, зростає.

Сам по собі опис матеріально-технічної бази одного з вищих музичних навчальних закладів КНР – це виклик державному фінансуванню вищої музичної освіти України, яка змушена шукати заробіток та переходити на самооплатність. Компенсацією недофінансування може слугува-

ти лише наш унікальний педагогічний потенціал, за яким полюб не одна країна світу (у тому числі й Китай). Українська музично-педагогічна спільнота своїми талантами, майстерністю та альтруїзмом поки що долає недосконалість матеріального забезпечення, однак освітня міграція – це процес, який має кумулятивний ефект. Зростання міграційного потоку викликає його подальшу інтенсифікацію, тобто потребує формування відповідних структур і мереж для організації. Розміри китайської освітньої міграції вже викликали чимало фобій та алармістських настроїв у світі і хоча до критичних позначок освітній системі України ще далеко, вже сьогодні вбачається низка матеріально-технічних, нормативно-правових та організаційних завдань, які потребують вирішення.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що вища освіта України (у тому числі й музична) перебуває зараз у процесі реформування. Відбувається «перезавантаження» системи в контексті європейської інтеграції. Усталені організаційні структури вітчизняної системи освіти втратили звичну рівновагу, оскільки зрушені у напрямку європейського освітнього простору, тож намагаються подолати різноманітні зовнішні виклики, адаптуватись до європейських стандартів та зберегти хоч якісь власні надбання.

Партитура викликів має поліфонічну фактуру, включаючи суперечності та неузгодженості методологій навчання; зміну пріоритету знань, умінь і навичок на міжособові і професійні компетенції; інтенсивність оновлення і трансформації навчальної інформації, яка втрачає актуальність навіть у межах одного навчального циклу. До цього слід додати «меркантилізацію» та «перформативність» знань (Ж.-Ф. Лютар), тобто утилітарний підхід до знань та їх оцінку виключно з погляду економічної доцільності; комерціалізацію освіти; зростання конкуренції на ринку освітніх послуг; боротьбу академічної доброчесності з прагматичною самоокупністю.

За таких умов китайський голос в українському хорі, що налаштовується звучати під європейський камертон, потребує особливої уваги. Розбіжності ментальних і сві-

тоглядних структур, стратегій життєдіяльності, ціннісних орієнтацій і механізмів пізнання загрожують негативно вплинути на якість вітчизняних освітніх послуг та детермінують необхідність адаптації традиційних і розробки нових методик викладання.

Практика навчання китайських студентів у музичних закладах вищої освіти України свідчить, що існує суперечність між попереднім досвідом навчальної діяльності студентів і вітчизняними методиками викладання. Історично сформований пієтет вчителя у культурі Китаю обумовив розвиток імперативно-декларативного, авторитарного стилю китайської освіти, що вступає у протиріччя з демократичним, особистісно-орієнтованим, діалогічним, спонукальним до творчості стилем української музичної педагогіки. Форми і методи навчання в українській вищій школі стають новими для китайських студентів. Заняття, спрямовані на діалог та пошук варіантів виконавської інтерпретації музичного твору, спричиняють у системі «Учитель – Учень» ситуацію нерозуміння, оскільки провідним методом викладання в Китаї є метод прямого наслідування (майже копіювання) з обмеженим словесним поясненням. Подібний алгоритм притаманний східним бойовим мистецтвам, які шліфують до досконалості «комплекс доріжок» (*кит.* «тао-лу»), де учень, щоб набути майстерності, має повторювати модель, перевірену часом і майстром.

На перший погляд, орієнтація на виконавський показ музичного матеріалу разом з відсутністю потреби у вербальному обґрунтуванні певного варіанта виконавської інтерпретації досить успішно вирішує проблему «мовного бар'єру» між учителем і учнем. До того ж, музика сама по собі – це універсальна мова, яка долає соціокультурні кордони, генерує загальнолюдські естетичні почуття, сприяє взаєморозумінню і пізнанню. Однак на заваді ідеальної комунікативної ситуації стає суперечність між тональною системою китайської мови та інтонаційною природою музики. Музику ми сприймаємо як «мистецтво інтонаційного смислу» (за Б. В. Асаф'євим) та акустичну голограму почуттів. Проте у китай-

ській мові інтонація не висловлює емоцій. Інтонавання слугує смислорозрізняльним завданням, а емоції висловлюються жестами. Саме з цих причин у китайських студентів виникають труднощі щодо виразного музичного інтонавання. Орієнтація на технічну вправність, захоплення віртуозністю загрожують виконавцям формалістичними досягненнями за відсутності тонкого розуміння музичного змісту.

Для успішного дискурсу в системі «український викладач – китайський студент» слід враховувати також розбіжність між культурами за типом комунікації. У вітчизняній школі навчальна інформація передається у вербалізованій експліцитній формі, що суперечить типу комунікації у висококонтекстних культурах (від англ. *highcontext* – букв. висококонтекстна, використовується також термін ширококонтекстна). Китайські студенти, як представники такої культури, враховують численні контекстні поля; уникають прямих формулювань та відкритих дискусій; приділяють значну увагу невербальній комунікації; інтерпретують зміст залежно від тону голосу і соціального статусу мовця.

Висновки. Розбіжності комунікативних стратегій, дидактичних систем, естетичних стандартів кидають виклик системі вищої музичної освіти України, яка рекрутує на навчання китайських студентів. Імперативом успішних взаємин має стати подальше визначення теоретичних основ формування фахової компетентності китайських студентів, обґрунтування управлінських та психолого-педагогічних завдань організації навчального процесу, розробка ефективних методик

викладання музично-виконавських і музично-теоретичних дисциплін.

Історіософська концепція «виклик – відповідь», сформульована А. Дж. Тойнбі в «Дослідженні історії», пояснює логіку культурно-історичних змін діалектикою взаємодії «виклику» (природного чи соціального) та «відповіді», що дається людською спільнотою. Розвиток культури здійснюється завдяки адекватності й ефективності «відповідей» соціуму на «виклик» будь-якої сили. Універсальність методології А.Дж. Тойнбі дозволяє застосувати її для аналізу різних соціальних систем. Система вітчизняної вищої музичної освіти має сприйняти міграційний «виклик» розвитку світового освітнього простору не як проблему, а як стимул для розвитку. Виклик – це ще й заклик до змагання, спонука до дії, пропозиція довести свою конкурентоспроможність і привабливість для навчання студентської молоді.

Стимулами для навчального закладу є вихід на міжнародний ринок освітніх послуг; підвищення рейтингу в системі акредитації на регіональному та міжнародному рівні; можливість презентації освітнього досвіду, розробка і впровадження нових освітніх програм. Опанування нових інституційних норм, розробка нових методик і технологій викладання, розширення дослідницького ареалу – все це надасть системі вищої музичної освіти України прогресивних перспектив розвитку. Українська музично-педагогічна спільнота має той творчий потенціал, який забезпечить гідну відповідь викликам світової освітньої міграції, гарантуватиме високу якість освітніх послуг, збереже та примножить скарбницю вітчизняної музичної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація українсько-китайського співробітництва. URL: <http://aucc.org.ua/uk/osvita-yak-perspektivna-galuz-ukrayinsko-kitayskogo-partnerstva/> (дата звернення: 21.08.2018).

2. **Гринькевич О.С.** Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2013, Вип. 3(101) С. 254–264. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_254_HrynkevychOS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_254_HrynkevychOS.pdf) (дата звернення: 10.06.2018).

3. **Гу Цзінь.** Методика формування вокального слуху майбутнього вчителя музики України та Ки-

REFERENCES

1. Association of Ukrainian-Chinese cooperation. URL: <http://aucc.org.ua/uk/osvita-yak-perspektivna-galuz-ukrayinsko-kitayskogo-partnerstva/> (Last accessed: 21.08.2018). (in Ukrainian).

2. **Hrynkevych O.S.** Educational migration in Ukraine and the world: institutional environment and state regulation courses. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2013, Vyp.3 (101) P. 254–264. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_254_HrynkevychOS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_254_HrynkevychOS.pdf) (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

3. **Hu Tszin.** Methods of vocal hearing training for a future teacher of music in Ukraine and China:

таю: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2018. 20 с. URL: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.08/aref_Gu_Jing.pdf (дата звернення: 10.06.2018).

4. Дін Сінь, Стоянова Т.В., Цзінь Лулу. Адаптація іноземних студентів в Україні. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (26), Issue: 50, 2015. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/ding_xin_t_v_stoianova_jin_lulu_adaptation_of_foreign_students_in_ukraine.pdf (дата звернення: 10.06.2018).

5. Олійник Л. Чжендзянська консерваторія: китайський музичний синдром. *Музика: Український інтернет-журнал*. URL: <http://mus.art.co.ua/chzhendzyanska-konservatoriya-kytajskey-muzychnyj-syndrom/> (дата звернення: 10.06.2018).

6. Сін Чжефу. Модель педагогічної підтримки іноземних студентів у процесі адаптації до навчання в університетах України. *Наука і освіта*. 2017. № 6. С. 38–43. URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2017-6-doc/2017-6-st6> (дата звернення: 20.11.2018).

7. Співпраця у сфері освіти. URL: <https://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/Співпраця+у+сфері+освіти>

8. Український государственный центр міжнародного образования МОИ Украины. URL: <http://studyinukraine.gov.ua/ru/zhizn-v-ukraine/inostrannye-studenty-v-ukraine/> (дата звернення: 10.06.2018).

9. Ху Жунсі. Соціокультурні особливості адаптації китайських студентів до навчання в університетах України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. № 1 (5). С. 36–40. URL: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2013/articles/6.pdf> (дата звернення: 10.06.2018).

10. Чжан Сянюн. Формування художньо-виконавської майстерності майбутніх піаністів з КНР у процесі фахової підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах України: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Суми, 2017. 20 с. URL: https://www.sspu.sumy.ua/images/files/doc_files/2016_/aref_chzhan_syanyun_44b0e_629223452.pdf (дата звернення: 10.06.2018).

11. Чжау Лі. Гуманістичні основи підготовки майбутніх співаків з КНР в системі української музичної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 12, 2015. С. 302–309. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2015/12_1/40.pdf (дата звернення: 10.06.2018).

12. Ши Яцзюнь. Співробітництво України та Китаю в сфері вищої освіти. *Журнал «Україна–Китай»* N3(9) 2017. URL: <http://sinologist.com.ua/shy-yatszyun-spivrobitnytstvo-ukrayiny-ta-kytayu-v-sferi-vyshhoi-osvity/> (дата звернення: 10.06.2018).

13. Цзінь Нань. Методичні засади вокального навчання студентів з КНР у системі музично-педагогічної освіти України: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2009. 187 с.

14. Яо Ямін. Вокально-педагогічна освіта Китаю та її значення для самоорганізації навчального простору китайських студентів. *Педагогічні науки*. Вип. 1 (87). С. 173–177. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/24939/1/33.pdf> (дата звернення: 10.06.2018).

avtoref. dys. ... kand. пед. наук. Київ, 2018. 20 p. URL: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.08/aref_Gu_Jing.pdf (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

4. Din Sin, Stoianova T.V., Tszin Lulu. Adaptation of foreign students in Ukraine. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (26), Issue: 50, 2015. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/ding_xin_t_v_stoianova_jin_lulu_adaptation_of_foreign_students_in_ukraine.pdf (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

5. Oliinyk L. Zhejiang conservatory: Chinese musical syndrome. *Muzyka: Ukrainyskyi internet-zhurnal*. URL: <http://mus.art.co.ua/chzhendzyanska-konservatoriya-kytajskey-muzychnyj-syndrom/> (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

6. Sin Chzhefu. Pedagogical support model for foreign students in the process of adaptation to studying in Ukrainian universities. *Nauka i osvita*. 2017. № 6. S. 38–43. URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2017-6-doc/2017-6-st6> (Last accessed: 20.11.2018). (in Ukrainian).

7. Cooperation in education sphere. URL: <https://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/Співпраця+у+сфері+освіти>

8. Ukrainian state center of international education of the Ministry of education and science of Ukraine. URL: <http://studyinukraine.gov.ua/ru/zhizn-v-ukraine/inostrannye-studenty-v-ukraine/> (Last accessed: 10.06.2018). (in Russian).

9. Khu Zhunsi. Social and cultural factors of adaptation of Chinese students to their studying in universities of Ukraine. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*. 2013. № 1 (5). P. 36–40. URL: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2013/articles/6.pdf> (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

10. Chzhan Sianiu. Training of artistic and performing skills of future pianists from China in professional development process in universities of Ukraine: avtoref. dys. ... kand. пед. наук. Sumy, 2017. 20 p. URL: https://www.sspu.sumy.ua/images/files/doc_files/2016_/aref_chzhan_syanyun_44b0e_629223452.pdf (Last accessed: 10.06.2018) (in Ukrainian).

11. Chzhu Li. Humanistic basis of teaching of future singers from China in Ukrainian musical education. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. № 12, 2015. P. 302–309. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2015/12_1/40.pdf (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

12. Shy Yatsziun. Cooperation of Ukraine and China in education system. *Zhurnal «Україна–Китай»* N3(9) 2017. URL: <http://sinologist.com.ua/shy-yatszyun-spivrobitnytstvo-ukrayiny-ta-kytayu-v-sferi-vyshhoi-osvity/> (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).

13. Tszin Nan. Methodic basis of vocal education of Chinese students in musical and pedagogical educational system of Ukraine: dys. ... kand. пед. наук: 13.00.02. Kyiv, 2009. 187 p. (in Ukrainian).

14. Iao Yamin. Vocal and pedagogical education in China and its role in self-organization of educational space of Chinese students. *Pedahohichni nauky*. Vyp. 1 (87). P. 173–177. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/24939/1/33.pdf> (Last accessed: 10.06.2018). (in Ukrainian).